

ĽUDSKÉ PRÁVA

Európska únia sa vo svojich vonkajších vzťahoch usiluje o podporu demokracie a ľudských práv v súlade so svojimi základnými zásadami, ktorými sú sloboda, demokracia, rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd a právny štát. EÚ sa snaží začleňovať problematiku ľudských práv do všetkých svojich politík a programov a k dispozícii má viaceré nástroje politiky v oblasti ľudských práv, ktoré sa zameriavajú na konkrétne činnosti vrátane financovania špecifických projektov prostredníctvom finančných nástrojov EÚ.

PRÁVNY ZÁKLAD

- Článok 2 Zmluvy o Európskej únii (ZEÚ): hodnoty EÚ. Základné hodnoty EÚ sú ľudská dôstojnosť, sloboda, demokracia, rovnosť, právny štát a rešpektovanie ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám.
- Článok 3 ZEÚ: ciele EÚ. EÚ vo svojich vzťahoch so zvyškom sveta prispieva k „odstráneniu chudoby a k ochrane ľudských práv, najmä práv dieťaťa, ako aj k prísne dodržiavaniu a rozvoju medzinárodného práva, najmä k dodržiavaniu zásad Charty Organizácie Spojených národov“.
- Článok 6 ZEÚ: Charta základných práv a Európsky dohovor o ľudských právach. Hoci sa v Charte základných práv Európskej únie (v článku 6 ods. 1) výslovne odkazuje len na vykonávanie právnych predpisov Únie, inštitúcie a orgány a členské štáty EÚ musia dodržiavať chartu aj vo vonkajších vzťahoch EÚ. Chartu musia dodržiavať aj krajiny prístupujúce k EÚ. V článku 6 ods. 2 sa vyžaduje, aby EÚ pristúpila k Európskemu dohovoru o ľudských právach (viac informácií možno nájsť v informačnom liste [4.1.2](#) o Charte základných práv).
- Článok 21 ZEÚ: zásady, z ktorých vychádza vonkajšia činnosť Únie. Týmito zásadami sú demokracia, právny štát, univerzálnosť a nedeliteľnosť ľudských práv a základných slobôd, zachovávanie ľudskej dôstojnosti, rovnosť a solidarita a dodržiavanie zásad Charty Organizácie Spojených národov z roku 1945 a medzinárodného práva. V článku 21 EÚ potvrdzuje zásadu nedeliteľnosti ľudských práv a základných slobôd, čím sa zaväzuje k tomu, že hospodárskym a sociálnym právam bude prisudzovať rovnaký význam ako občianskym a politickým právam.
- Článok 205 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ): všeobecné ustanovenia o vonkajšej činnosti Únie. V tomto článku sa stanovuje, že činnosť EÚ na medzinárodnej scéne sa spravuje zásadami uvedenými v článku 21 ZEÚ.

POLITIKA EÚ V OBLASTI ĽUDSKÝCH PRÁV

Európska rada prijala v roku 2012 strategický rámec pre ľudské práva a demokraciu spolu s akčným plánom na vykonávanie tohto rámca. V rámci sú vymedzené zásady, ciele a priority na zlepšenie účinnosti a jednotnosti politiky EÚ v najbližších 10 rokoch. Medzi tieto zásady

patrí začleňovanie ľudských práv (ako červenej nite) do všetkých politík EÚ vrátane prípadov prekrývania vnútornej a vonkajšej politiky, ako aj zaujatie lepšie prispôsobeného prístupu. V akčnom pláne boli stanovené konkrétne kroky na obdobie do 31. decembra 2014. V júli 2015 bol prijatý nový akčný plán na roky 2015 – 2019 založený na preskúmaní prvého plánu a na politických usmerneniach podpredsedníčky Komisie/vysokej predstaviteľky Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (PK/VP).

Usmernenia EÚ pre oblasť ľudských práv, ktoré prijala Rada EÚ, nie sú síce právne záväzné, obsahujú však praktické pokyny pre zastúpenia EÚ na svete v týchto oblastiach:

- opatrenia proti trestu smrti,
- dialógy o ľudských právach,
- práva dieťaťa,
- opatrenia proti mučeniu a inému krutému zaobchádzaniu,
- ochrana detí počas ozbrojených konfliktov,
- ochrana obhajcov ľudských práv,
- dodržiavanie medzinárodného humanitárneho práva,
- boj proti násiliu páchanému na ženách a dievčatách,
- presadzovanie slobody náboženského vyznania a viery,
- ochrana práv lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych (LGBTI) osôb,
- presadzovanie slobody prejavu na internete aj mimo neho.

EÚ pravidelne začleňuje otázku ľudských práv do politických dialógov, ktoré vedie s tretími krajinami alebo regionálnymi organizáciami. Taktiež vedie dialógy a konzultácie týkajúce sa ľudských práv s viac ako 40 krajinami. Okrem toho takmer všetkých 79 štátov Afriky, Karibiku a Tichomoria (AKT) vedie s EÚ tematický dialóg na základe článku 8 Dohody z Cotonou, v ktorom sa uvádza, že politický dialóg by mal zahŕňať „pravidelné hodnotenie vývoja týkajúceho sa dodržiavania ľudských práv“.

Dôležitým prostriedkom na vyvíjanie diplomatického nátlaku v rámci medzinárodných vzťahov sú aj diplomatické demarše (ktoré sú dôverné) a vyhlásenia (ktoré sú verejné) týkajúce sa politík v oblasti ľudských práv a konkrétnych prípadov porušenia práv v tretích krajinách.

Súčasťou dvojstranných obchodných dohôd, ako aj rôznych dohôd o pridružení a spolupráci medzi EÚ a tretími krajinami alebo regionálnymi organizáciami je doložka o ľudských právach, v ktorej sa rešpektovanie ľudských práv vymedzuje ako zásadný prvok. Pre prípad jej nedodržiavania možno uplatniť rôzne opatrenia, napríklad obmedzenie alebo prerušenie spolupráce. Pre krajiny zapojené do procesu rozširovania bol vytvorený mechanizmus prísnej podmienosti. Prístup založený na zásade „viac za viac“ (intenzívnejšia integrácia a viac peňazí za viac reforiem) bol začlenený do obnovenej európskej susedskej politiky. V dohodách o preferenčnom obchodnom režime, ktorý EÚ poskytuje rozvojovým krajinám (VSP+), sú zahrnuté podnety k reformám.

Stratégie EÚ v oblasti ľudských práv a demokracie pre jednotlivé krajiny sú založené na prístupe zdola nahor s cieľom zoskupiť usmernenia alebo priority EÚ v oblasti ľudských práv do jedného a jednotného politického dokumentu, ktorý je prispôsobený určitej krajine a v ktorom sú stanovené konkrétne ciele na obdobie troch rokov. Cieľom volebných pozorovateľských misií

EÚ je tiež zlepšiť situáciu v oblasti ľudských práv tým, že odrádzajú od zastrašovania a násilia počas volieb a upevňujú demokratické inštitúcie.

EÚ podporuje ľudské práva aj svojou účasťou vo viacstranných fórach, ako sú Tretí výbor Valného zhromaždenia OSN, Rada OSN pre ľudské práva, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) a Rada Európy. Únia aktívne podporuje aj medzinárodnú spravodlivosť, napríklad prostredníctvom Medzinárodného trestného súdu.

Európsky nástroj pre demokraciu a ľudské práva, pre ktorý sa na roky 2014 až 2020 vyčlenili rozpočtové prostriedky vo výške 1,3 mld. EUR, podporuje (najmä) aktérov občianskej spoločnosti zasadzujúcich sa o ľudské práva a demokraciu. Významnou črtou tohto nástroja je, že sa nevyžaduje súhlas príslušnej vlády. Ďalšími finančnými nástrojmi v oblasti ľudských práv sú nástroj rozvojovej spolupráce (DCI), nástroj na podporu stability a mieru, nástroj európskeho susedstva (ENI) a Európsky rozvojový fond (ERF). Okrem toho sa EÚ zaviazala, že do všetkých svojich rozvojových programov postupne začlení prístup založený na právach, ktorý vychádza zo súboru nástrojov, ktorý v roku 2014 vytvorila Komisia. Európska nadácia na podporu demokracie je súkromná nadácia, ktorú podporujú EÚ a jej členské štáty. Rozpočet na spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku Únie (SZBP) na roky 2014 – 2020 predstavuje 2,3 mld. EUR a financujú sa z neho určité činnosti, ktoré sú relevantné z hľadiska ľudských práv, a to najmä v oblasti civilného krízového riadenia.

Výročná správa o ľudských právach, ktorú vypracúva PK/VP a schvaľuje Rada, poskytuje prehľad o situácii v oblasti ľudských práv na celom svete, ako aj o opatreniach, ktoré EÚ podnikla v danom roku.

AKTÉRI

Európska rada vymedzuje strategické záujmy EÚ a všeobecné usmernenia v rámci SZBP.

Ministri zahraničných vecí EÚ sa v Rade pre zahraničné veci, ktorá zasadá každý mesiac, spravidla zaoberajú otázkami ľudských práv, ktoré vyplývajú zo SZBP alebo z obchodných či rozvojových politík EÚ. Pracovná skupina pre ľudské práva (COHOM) Rady, ktorá vykonáva prípravné práce pre diskusie a rozhodnutia o otázkach ľudských práv na vysokej úrovni, je zložená z odborníkov na oblasť ľudských práv z členských štátov a zo zástupcov Európskej služby pre vonkajšiu činnosť (ESVČ) a Komisie.

Rade pre zahraničné veci predsedá PK/VP (v súčasnosti Federica Mogherini), ktorá prispieva k rozvíjaniu SZBP Únie a zabezpečuje vykonávanie rozhodnutí. PK/VP zastupuje EÚ aj v otázkach SZBP a riadi ESVČ a delegácie EÚ v tretích krajinách. V rámci ESVČ existuje oddelenie pre ľudské práva, globálne a viacstranné otázky a každá delegácia EÚ má kontaktné miesto pre ľudské práva.

Komisia rokuje o medzinárodných dohodách, dohliada na proces rozširovania a susedskú politiku a riadi rozvojové programy a finančné nástroje (v úzkej spolupráci s ESVČ).

Osobitný zástupca EÚ pre ľudské práva má za úlohu zvyšovať účinnosť politiky EÚ v oblasti ľudských práv a zviditeľňovať ju. Osobitný zástupca má rozsiahly a flexibilný mandát a úzko spolupracuje s ESVČ. Túto funkciu v súčasnosti vykonáva Stavros Lambrinidis, ktorý bol vymenovaný v júli 2012 a je prvým tematickým osobitným zástupcom EÚ.

ÚLOHA EURÓPSKEHO PARLAMENTU

Parlament sa podieľa na politikách EÚ a sleduje činnosť ostatných inštitúcií EÚ.

Podľa článkov 207 a 218 ZFEÚ je v prípade väčšiny medzinárodných dohôd potrebný súhlas Parlamentu, aby tieto dohody mohli nadobudnúť účinnosť. Napríklad v roku 2011 Parlament zablokoval uzavretie protokolu o textilnej výrobe k Dohode o partnerstve a spolupráci medzi EÚ a Uzbekistanom, a to najmä z dôvodu problémov týkajúcich sa detskej práce. Svoj súhlas s protokolom udelil až v roku 2016 po zlepšení situácie v oblasti detskej a nútenej práce.

Článok 36 ZEÚ ukladá PK/VP povinnosť radiť sa s Parlamentom o hlavných aspektoch a základných rozhodnutiach SZBP a informovať ho o vývoji v týchto politikách. Parlament môže Rade alebo PK/VP klásť otázky alebo predkladať odporúčania.

Uznesenia Parlamentu pomáhajú zvyšovať informovanosť o porušovaní ľudských práv. Uznesenia môžu byť súčasťou legislatívneho postupu, výsledkom iniciatívnych správ parlamentných výborov alebo rozpráv o naliehavých témach, ktoré sa konajú spravidla vo štvrtok doobeda počas každej štrasburskej plenárnej schôdze a ktorých cieľom je poukázať na očividné porušovanie ľudských práv na svete (článok 135 rokovacieho poriadku Parlamentu).

Za otázky týkajúce sa demokracie, právneho štátu, ľudských práv (vrátane práv menšín) v tretích krajinách a zásad medzinárodného práva a za zabezpečovanie súdržnosti medzi všetkými vonkajšími politikami Únie a jej politikou v oblasti ľudských práv je zodpovedný Podvýbor Parlamentu pre ľudské práva, ktorý je pripojený k Výboru pre zahraničné veci. Organizuje vypočutia na celý rad tém súvisiacich s ľudskými právami, na ktorých sa zúčastňujú zainteresované strany a ktorých cieľom je poskytnúť podnety na uznesenia a ďalšie parlamentné iniciatívy. Úlohou podvýboru je aj každodenné spracúvanie spisov týkajúcich sa ľudských práv, pričom jeho delegácie pravidelne navštevujú príslušné krajiny. Ďalšími výbormi, ktoré sa zaoberajú otázkami ľudských práv v rámci vonkajších vzťahov EÚ, sú: Výbor pre zahraničné veci (AFET), Výbor pre medzinárodný obchod (INTA), Výbor pre rozvoj (DEVE) a Výbor pre práva žien a rodovú rovnosť (FEMM).

Ľudské práva sú neodmysliteľnou súčasťou diskusií na stretnutiach s parlamentmi krajín, ktoré nie sú členmi EÚ, a v rámci regionálnych parlamentných zhromaždení. S cieľom zaručiť jednotnosť a vierohodnosť činností Parlamentu boli v roku 2011 schválené a v roku 2016 aktualizované usmernenia pre medziparlamentné delegácie EP týkajúce sa presadzovania ľudských práv a demokracie počas ich návštev v krajinách mimo EÚ.

Vďaka svojim rozpočtovým právomociam (podľa článku 14 ZEÚ a článku 310 ods. 1 ZFEÚ) sa Parlament vyjadruje k pridelovaniu prostriedkov pre európsky nástroj pre demokraciu a ľudské práva a pre iné nástroje financovania, ktoré sa používajú na presadzovanie ľudských práv. Okrem toho je Parlament spoluzákonodarcom pre nástroje na financovanie vonkajšej činnosti. Platnosť väčšiny nástrojov, ktoré sa v súčasnosti používajú, uplynie 31. decembra 2020. Parlament preto môže v rámci legislatívnych rokovaní o budúcej generácii nástrojov ovplyvniť ciele a priority týchto nástrojov s cieľom zabezpečiť účinné a komplementárne využívanie pomoci EÚ na podporu a ochranu ľudských práv v tretích krajinách.

Európsky parlament každý rok udeľuje Sacharovovu cenu za slobodu myslenia aktivistom zasadzujúcim sa za ľudské práva na celom svete. Medzi jej nositeľov patria Nelson Mandela, Aun Schan Su Ťij, Malala Júsafzaj a Rá'if Badawí. Laureátky z roku 2016, Nádja Murád a Lamjá ' Hadží Bašár, sú obeťami sexuálneho zotročovania zo strany príslušníkov tzv. Islamského štátu (IŠ) a neskôr sa stali hovorkyňami žien, ktoré boli takisto obeťami sexuálneho násillia páchaného IŠ. Verejne vystupujú na podporu jezidskej komunity v Iraku – náboženskej menšiny, na ktorej bojovníci IŠ páchajú genocídu. V roku 2017 Parlament udelil Sacharovovu cenu venezuelskej demokratickej opozícii vrátane národného zhromaždenia krajiny (zastúpeného Juliom Borgesom) a všetkým politickým väzňom, ktorých uvádza na zozname organizácia Foro Penal Venezolano (zastúpená Leopoldom Lópezom, Antoniom Ledezmom, Danielom

Ceballosom, Yonom Goicoecheam, Lorentom Salehom, Alfredom Ramosom a Andreom Gonzálezom). Parlament tiež vytvoril sieť laureátov Sacharovovej ceny s cieľom podporovať jej nositeľov, rozvíjať kontakty medzi nimi a podnecovať spoločné aktivity.

Táto sieť začala v roku 2013 Sacharovovov štipendijný program pre obhajcov ľudských práv z tretích krajín, ktorého cieľom je rozšíriť vedomosti stážistov o činnostiach Európskeho parlamentu v oblasti ľudských práv, pomôcť im rozvíjať ich schopnosti a zlepšiť ich prácu a zároveň zvýšiť informovanosť o Sacharovovej cene a hodnotách, ktoré presadzuje.

Vedúcim volebnej pozorovateľskej misie EÚ je zvyčajne poslanec EP. Volebné pozorovateľské delegácie Európskeho parlamentu sú súčasťou misií EÚ alebo medzinárodných misií a využívajú ich vybavenie a infraštruktúru (viac informácií možno nájsť v informačnom liste [5.4.2](#) o podpore demokracie a pozorovaní volieb).

Predseda Európskeho parlamentu aktívne podporuje ľudské práva prostredníctvom vyhlásení, listov a diskusií o otázkach týkajúcich sa ľudských práv pri stretnutiach s významnými aktérmi.

Výročná iniciatívna správa Parlamentu zahŕňa úvahy k politike EÚ v oblasti ľudských práv a k výročnej správe EÚ, vyhodnocuje sa v nej vlastná činnosť Parlamentu a stanovujú sa priority do budúcnosti.

Marika Lerch
09/2018